

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА**

СМОКОВА Ганна Ігорівна

УДК 329.78:35.072.2

**ФОРМУВАННЯ ТА ЧИННИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ
МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У ПЕРІОД 2014-2018 рр.**

23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Вінниця – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник

доктор політичних наук, доцент,
ЧАЛЫЦЕВА Олена Михайлівна,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, завідувач кафедри
політології та державного управління.

Офіційні опоненти:

доктор політичних наук, професор,
ДЕНИСЮК Світлана Георгіївна,
Вінницький національний технічний
університет, професор кафедри
суспільно-політичних наук, в.о.
проректора з науково-педагогічної
роботи по організації виховного процесу;

кандидат політичних наук, доцент,
КРАСНОПОЛЬСЬКА Тетяна Миколаївна,
Національний університет «Одеська
юридична академія», доцент кафедри
політичних теорій.

Захист відбудеться «20» грудня 2019 р. об 11⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради К 11.051.13 Донецького національного університету імені Василя Стуса за адресою: 21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21, ауд. 307.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Донецького національного університету імені Василя Стуса за адресою: 21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.

Автореферат розісланий «19» листопада 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

 I. В. Мацишина

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розбудова України як демократичної, соціальної та правової держави, інтеграція її у світове співтовариство, формування розвиненого громадянського суспільства є неможливим без вдосконалення взаємовідносин держави із суспільством за участю молоді. Саме молодь переймаючи досвід старших поколінь покликана стати рушійною силою суспільного прогресу. Революція Гідності та події, що її супроводжували, дали новий поштовх для самоорганізації суспільства й активізували політичну участь молоді на різних рівнях української політичної системи. Державна молодіжна політика, що сформувалася в сучасній Україні, не встигає як нормативно, так й практично реагувати на виклики, що постають перед державою і суспільством в сучасних умовах. Зрозуміло, що ефективна реалізація державної молодіжної політики є підґрунтям довгострокової дієвості всіх інших різновидів політики, оскільки інститути соціалізації є механізмом впровадження державної молодіжної політики на усіх рівнях здійснення політичної влади. Саме від якості соціалізації молоді, її громадянського становлення залежить майбутнє не лише самого молодого покоління, але й суспільства і держави в цілому.

Міжгалузеві і полідисциплінарні наукові дослідження формування державної молодіжної політики об'єднані спільною тезою, що її метою є становлення молоді в якості суб'єкта політичних процесів сучасності та основного драйвера суспільно-економічного розвитку. Незважаючи на велику кількість робіт по означеній проблематиці, комплексного дослідження державної молодіжної політики в період 2014-2018 рр. в українському науковому просторі поки не представлено, тому з наукової точки зору тема є вельми актуальною.

Важливість дисертаційного дослідження обумовлена також необхідністю представлення нового дієвого та обґрунтованого механізму формування та чинників реалізації державної молодіжної політики. Інституціональна складова має бути основою цього механізму, який є регулятором формування світогляду молоді генеративної. Проте, через тотальне реформування усієї суспільно-політичної сфери, варто відзначити неефективність політичних інститутів, задача яких у впровадженні та реалізації молодіжної політики. Головною причиною їх неспроможності є імітація діяльності через те, що старі засоби впливу втратили свою значимість, а нові ще не створені (або не діють так, як це задекларовано).

Таким чином, вивчення особливостей формування та реалізації державної молодіжної політики з урахуванням неефективності класичних інститутів соціалізації та розвитку альтернативних механізмів впливу на масову свідомість є актуальним як з наукового погляду, так й з практичної

частини, що допоможе органам державної влади за допомогою інноваційних чинників (орієнтація на знання; цифрова форма представлення об'єктів; віртуалізація взаємодії в інформаційному суспільстві; інтегрованість у глобальний світ та мережева взаємодія акторів / об'єктів / суб'єктів; особлива мова кіберпростору; динамізм, глобальні масштаби, наявність протиріч) виробити ефективну державну молодіжну політику.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Робота виконана в межах комплексної ініціативної теми кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса «Динамічні аспекти суспільно-політичних процесів в Україні та світі в другому десятиріччі XXI століття» (реєстраційний номер 0117U003535).

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Донецького національного університету імені Василя Стуса (протокол № 5 від 26 лютого 2016 року) та уточнено (протокол №11 від 25 травня 2018 року).

Мета і завдання дослідження. *Мета* – з'ясувати специфіку формування та виокремити чинники реалізації державної молодіжної політики в Україні у період 2014-2018 рр. Досягнення поставленої мети передбачало розв'язання наступних дослідницьких завдань:

- віднайти міждисциплінарні теоретико-методологічні підстави дослідження державної молодіжної політики;
- обґрунтувати сучасне визначення категорії «молодь» через призму міждисциплінарних теоретико-методологічних підходів;
- визначити змістовне наповнення категорії «молодіжна політика» та «державна молодіжна політика»;
- дослідити європейські моделі формування державної молодіжної політики для можливого застосування досвіду демократичних країн в Україні;
- з'ясувати вплив соціально-політичних, політико-правових та політико-інституційних чинників на формування державної молодіжної політики в Україні;
- визначити інформаційні чинники реалізації державної молодіжної політики в сучасній Україні зокрема, через розкриття інноваційних механізмів її реалізації;
- визначити шляхи вдосконалення державної молодіжної політики на сучасному етапі українського державотворення.

Об'єкт дослідження – політичні процеси в Україні в період 2014-2018 рр.

Предмет дослідження – специфіка формування та чинники реалізації державної молодіжної політики в Україні у період 2014-2018 рр.

Методи дослідження обумовлені особливостями обраних об'єкта та предмета дослідження, їх міждисциплінарним характером та доцільністю

поєднання засад політичних наук, соціальної філософії, соціології, історії. Розв'язання поставлених завдань стало можливим завдяки використанню таких загальнонаукових і спеціальних методів дослідження:

- загальнонаукові методи, зокрема, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, дедукція та класифікація, які використовуються в дослідженні, оскільки є необхідними інструментами наукового мислення;

- загально-філософський діалектичний метод, який дає змогу проаналізувати взаємодію соціально-економічних чинників й політичних процесів, а також розкрити суперечності у впливах інтеграційних процесів на формування та реалізацію державної молодіжної політики в сучасній Україні;

- компаративний метод надав можливість порівняти моделі молодіжної політики в європейських державах;

- структурний функціоналізм використано для аналізу діяльності політичних інститутів в контексті трансформації українського суспільства, зокрема, він використовується для з'ясування значення норм і цінностей при встановленні особливостей загального процесу соціалізації молоді;

- соціологічний та географічно-демографічний підходи дозволили виявити внутрішні механізми формування, здійснення та впровадження державної молодіжної політики в Україні у період 2014-2018 рр.;

- теорія інформаційного суспільства та неоінституціональний підхід, які орієнтовані на виявлення специфіки функціонування сучасної політичної системи та окремих інститутів, які впливають на процес формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні.

Емпіричну основу дисертаційного дослідження складають дані світових рейтингів – таких, як: дослідження соціально-політичних орієнтацій молоді Центром незалежних соціологічних досліджень «ОМЕГА» на замовлення Міністерства молоді та спорту України (2016 р.), дослідження ціннісних орієнтацій молоді Центром «Нова Європа» та Фондом ім. Фрідріха Еберта спільно з соціологічною компанією «GfK Ukraine» (2017), дослідження міжнародної організації Freedom House (звіт з питань демократизації країн перехідного типу «Nations in Transit-2018»), дослідження Міжнародної організації «World Economic Forum» за показниками індексу мережевої готовності («Networked Readiness Index»).

Наукова новизна отриманих результатів полягає у вирішенні важливої наукової проблеми розкриття специфіки формування та виокремлення чинників реалізації державної молодіжної політики в Україні у період 2014-2018 рр. Сформульовано наступні результати, що характеризуються науковою новизною, розкривають базову концепцію дисертації та виносяться на захист:

- набула подальшого розвитку концептуалізація державної молодіжної політики через призму комплексу теоретико-методологічних підходів, що полягає у виявленні інноваційних

- чинників формування та реалізації державної молодіжної політики;
- спираючись на аналіз міждисциплінарного дискурсу доведено, що молодь в якості політичного актору є особливою соціально-демографічною групою, яка є драйвером політичних змін за умови високого рівня довіри до політичних інститутів, участі у суспільно-політичному житті та намірів розвивати країну;
 - удосконалено категоріальний апарат досліджуваної проблеми, а саме уточнено зміст термінів: «молодіжна політика», «державна молодіжна політика»;
 - встановлено, що реалізація державної молодіжної політики в європейських країнах є усталеним системним механізмом, головна мета якого – всебічний розвиток та підтримка молодого покоління на шляху його становлення як активного учасника у політиці;
 - з'ясовано, що соціально-політичні, політико-правові, інституційні чинники формування державної молодіжної політики в Україні, демонструють недостатню впливовість, що вказує на необхідність реформування державою цього напрямку політики;
 - визначено інформаційні чинники і канали реалізації державної молодіжної політики в Україні (2014-2018pp.), які впливають на появу альтернативних механізмів адаптації молоді в сучасному віртуальному просторі;
 - удосконалено механізми формування та реалізації державної молодіжної політики у контексті системної трансформації України.

Практичне значення отриманих результатів визначається тим, що висновки та рекомендації дослідження можуть бути використані громадськими організаціями та органами державної влади при формуванні стратегії їхньої діяльності. Результати дослідження можуть бути використані в навчальних курсах «Політології», «Соціології» та спецкурсів відповідної тематики.

Сформульовані в дисертації положення, рекомендації та висновки знайшли відображення у діяльності громадської організації «Центр аналізу та розвитку громадських комунікацій "Діалог"» (довідка від «14» листопада 2019 року №141119-01), Управління сім'ї, молоді та масових заходів національно-патріотичного виховання Донецької обласної державної адміністрації (довідка від «13» листопада 2019 р. №146/1711), Управління молоді, сім'ї та спорту Покровської міської ради Донецької області (довідка від «15» листопада №191).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійного дослідження, у якому представлено авторський підхід

до механізмів та чинників вироблення державної молодіжної політики у контексті сучасної політичної поведінки та процесів політичної (віртуальної) соціалізації молоді. Основні положення та висновки дисертаційної роботи сформульовано дисертантом самостійно. За темою дослідження автором одноосібно підготовлено публікації у 5 фахових виданнях.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї дисертаційного дослідження представлені автором у матеріалах науково-практичних конференцій, а саме: Всеукраїнська науково-практична конференція «Олекса Тихий: вчора і сьогодні» (м. Вінниця, 24-25 листопада 2016 р.), II Всеукраїнська наукова конференція «Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики» (м. Дніпро, 26-27 травня 2017 р.), Всеукраїнська наукова конференція «Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій» (м. Дніпро, 24-25 листопада 2017 р.), III Всеукраїнська наукова конференція, присвячена 100-річчю Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро, 30-31 березня 2018 р.), VIII Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи» (м. Чернівці, 17 квітня 2018 р.), III Всеукраїнська наукова конференція «Ідентичності та політичні інститути: влада в добу "пост-правди"» (м. Ніжин, 26 квітня 2018 р.).

Публікації. За змістом дисертаційного дослідження було опубліковано 13 наукових праць: 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у науковому фаховому періодичному виданні інших держав з напрямку, з якого підготовлено дисертацію, 1 стаття у міжнародному науковому виданні та 6 тез і доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура і обсяг дисертаційного дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, що нараховує 203 найменувань, додатків. Загальний обсяг дослідження становить 200 сторінок, із яких основного тексту – 181 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету та завдання, окреслено об'єкт і предмет дослідження, його методологічні засади, визначено наукову новизну дисертаційної роботи, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, особистий внесок здобувача в розробку наукової теми, висвітлено відомості щодо апробації результатів дисертації, наукових публікацій автора та структуру роботи.

У **першому розділі** – «Теоретико-методологічні засади дослідження державної молодіжної політики в сучасній Україні»

– узагальнено теоретико-методологічні підходи до аналізу предмета дослідження. Підсумовано здобутки зарубіжних і вітчизняних наукових шкіл щодо становлення державної молодіжної політики як предмету наукового дослідження, чинників формування і реалізації державної молодіжної політики й процесу соціалізації молоді загалом.

У підрозділі 1.1. «Молодь як предмет наукового вивчення» розкрито предмет наукового дослідження, який ґрунтується на теорії інформаційного суспільства та неінституціональному підходів. Ці підходи орієнтовані на виявлення специфіки функціонування сучасної політичної системи та окремих інститутів, які впливають на процес формування та реалізації молоді та державної молодіжної політики в Україні. Визначено, що молодь є одночасно об'єктом та суб'єктом системної трансформації. Знаходячись у перехідному стані до дорослого життя, вона проходить певні стадії свого формування, де відбувається перетворення індивіда з об'єкта впливу на суб'єкт самостійної діяльності.

Зазначено, що у наслідок своїх соціальних характеристик і гостроти сприйняття навколишнього оточення молодіжне середовище є тією частиною суспільства, в якій найшвидше відбувається накопичення і реалізація негативного протестного потенціалу.

Молодь проаналізована як соціально-демографічна група індивідів, яка має чіткі детермінанти свого розвитку й вивчається за допомогою трьох підходів, які розкривають сутність даного феномену: соціально-психологічний підхід (Е. Еріксон, З. Фройд, Е. Фромм, К. Юнг); субкультурний підхід (М. Мід, Т. Парсонс, Ч. Рейч, Е. Шпрангнер,) та стратифікаційний (Л. Виготський та В. Лісовський).

У підрозділі 1.2. «Концептуалізація державної молодіжної політики» систематизовано наукові дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, які акцентували наукову увагу на тому, що державну молодіжну політику прийнято розглядати як діяльність усіх суспільних інститутів (у тому числі партій, громадських організацій, інших інститутів громадянського суспільства). Саме ці інституції виробляють компоненти (концепти) державної молодіжної політики через соціалізацію молодого покоління, його інтеграцію в суспільно-політичні процеси.

Встановлено, що головною метою державної молодіжної політики є створення необхідних соціально-економічних, політико-правових, організаційних умов та гарантій для соціального становлення, розвитку і вдосконалення як окремої молодої людини, так і всього молодого покоління.

З'ясовано, що необхідною складовою молодіжної політики є державна молодіжна політика, яку прийнято розглядати як діяльність держави, її інститутів, які спрямовані на реалізацію потенціалу молоді. Вона характеризується наявністю законодавчо закріплених ідей стосовно ролі і місця молоді у поступальному розвитку суспільства, а

також включає систему різноманітних державних заходів, що сприяють реалізації цих ідей.

Суб'єктом державної молодіжної політики є держава та її спеціальні органи, діяльність яких більшою чи меншою мірою пов'язана з розвитком людини (освіта, культура, фізичний розвиток, праця, дозвілля тощо). Розглянуто феномен «інноваційної діяльності» молоді (П. Друкер, Р. Нельсон, Г. Сільверберг, Р. Фостер, Й. Шумпетер та інших), яка оформлюється у державну молодіжну політику та виконує як економічну, так і соціальну функцію, охоплює всі сторони життя молодого покоління, та згодом оформлюється у нормативно-правову практику.

У підрозділі 1.3. «Сучасні моделі державної молодіжної політики» через призму теоретико-методологічних підходів наукового дослідження державної молодіжної політики, проаналізовано досвід її реалізації в сучасних національних контекстах. А саме, соціологічного підходу, в якому сформувався інституційний напрям (І. Ільїнський, В. Головенко, В. Лісовський); географічно-демографічного підходу, який дав змогу виокремити важливі структурні елементи державної молодіжної політики – набір цінностей, цілей і знарядь, пов'язаних із визначенням суспільних проблем (С. Денисюк, Н. Кожушко); політологічного підходу, який фокусує свою увагу на призначенні і завданнях державної молодіжної політики (Т. Краснопольська, М. Логунова, М. Шевченко).

Виявлено, що державна молодіжна політика має певні моделі свого розвитку, які відрізняються внутрішньою логікою свого формування: універсалістська (скандинавські країни), яка ґрунтується на соціал-демократичній (суспільній або солідарній) системі соціального забезпечення; громадівська (Великобританія), яка реалізується в межах ліберальної системи соціального забезпечення; протекційна (центральноевропейські країни), яка орієнтована на консервативну систему соціального забезпечення; централізована (країни Середземномор'я), яка побудована на принципах субінституціональної системи соціального забезпечення.

У другому розділі – «Умови формування державної молодіжної політики в Україні у період 2014-2018 рр.» – розглянуто умови формування державної молодіжної політики, серед яких виділяються окремо соціально-політичні, політико-правові та інституційні основи реалізації державної молодіжної політики в Україні у зазначений період.

У підрозділі 2.1. «Соціально-політичні умови становлення молоді суб'єктом державної політики» розкрито сутність реалізації державної молодіжної політики в певних соціально-політичних умовах розвитку України. За допомогою «теорії хвиль» С. Гантінгтона визначено два внутрішніх хвилеподібних процеси української демократизації молоді: перший, «посткомуністичний» (з моменту консолідації українського суспільства задля отримання незалежності й можливості нового вектору

розвитку без тоталітарного впливу на основі демократичних цінностей, який завершився у 1996 році із прийняттям Конституції, де з'ясовано базові критерії функціонування держави та молодіжного розвитку); другий, «демократизації» почався у 2004 році й триває по теперішній час - як реакція молодого покоління на недопущення відкату до авторитаризму.

Проаналізовано статистичні дані досліджень міжнародних організацій, зокрема Freedom House з питань демократизації країн перехідного типу («Nations in Transit-2018»), де визначено, що в Україні, як і в усьому світі спостерігається загальний спад демократичних процесів. Головними чинниками демократичного регресу є «illiberalism», корупція, інформаційні війни, дезінформація населення та урізання свободи слова саме у віртуальному просторі.

Визначено за підходом Н. Гоува та В. Штрауса класифікацію поколінь з характеристикою умов становлення молоді як суб'єкта державної політики: «покоління героїв», «покоління художників», «покоління активістів», покоління «X» або «втрачене покоління, покоління «Y» або «мережеве покоління» («мілленіали»), покоління «Z» або «цифрове покоління» (N-gen).

У підрозділі 2.2. «Політико-правові аспекти формування державної молодіжної політики» визначено основний комплекс нормативно-правової бази формування державної молодіжної політики, які заклали фундамент основних документів, що регулюють процес формування та реалізації державної молодіжної політики та поділяють на п'ять основних періодів: перший (1991 – 1996 рр.) – виділення молодіжної сфери як особливо важливої, прийняття фундаментальних нормативно-правових актів, зокрема Конституції України, Указів Президента України, Постанов Кабінету міністрів України та державних програм з розвитку молоді та реалізації її ініціатив; другий (1996 – 2004 рр.) – виявлення низки соціально-політичних проблем молодого покоління через трансформаційний процес країни, вдосконалення законодавчої бази у сфері культури, спорту та намагання вирішити проблему надання молодим сім'ям житла; третій (2005 – 2009 рр.) – реалізація затверджених програм молодіжного розвитку, напрацювання діючої влади у молодіжній галузі на основі раніше прийнятих нормативно-правових актів та поступове зведення молодіжної тематики до сімейної політики; четвертий (2010 – 2014 рр.) або (Революція Гідності) – період вдосконалення молодіжного законодавства, орієнтація на міжнародний досвід у контексті життєвих стандартів та орієнтацій; п'ятий (2015 – 2018 рр.) – реформування освітньої сфери, затвердження низки програм з можливістю міжнародного обміну та оновлення підходів до розуміння сутності молодого покоління.

У підрозділі 2.3. «Політико-інституційні основи формування державної молодіжної політики» аналізується специфіка інтеграції нового покоління молоді у суспільно-політичну сферу шляхом

засвоєння домінуючих норм, моделей поведінки та цінностей, зокрема «соціалізацією».

Визначено, що формування державної молодіжної політики знаходиться у залежності від процесів соціалізації української молоді перехідних суспільств. По-перше, у таких соціумах, як українське, відбувається злам існуючого світогляду та на уламках старої системи здійснюється формування нового з іншими цінностями, які недостатньо усвідомлюються; по-друге – унаслідок зламу старих норм та відсутність нових характеризується «культурною травмою», «шоком майбутнього» (П. Штомпка), що веде до втрати політичними інституціями своїх функцій соціалізації та зводить їх роль до декларативної.

Вивчено інститути політичної соціалізації молоді в Україні, які розподілені на традиційні (сім'я, близьке оточення (друзі, знайомі тощо), інститути освіти, армія, політичні партії, громадські організації, релігійні організації, ЗМІ) та інноваційні (інтернет, соціальні мережі, тренди, бренди).

Доведено, що в умовах слабкості політичних інститутів внаслідок трансформаційних процесів молодь втрачає довіру до них та знаходить для себе альтернативу, де може почувати себе захищено та щасливо одночасно – це віртуальний простір з усіма його особливостями та напрямками (соціальні мережі тощо). Саме він стає ефективним неформальним інститутом соціалізації української молоді.

У третьому розділі – «Чинники реалізації державної молодіжної політики в сучасній Україні» – досліджено чинники реалізації державної молодіжної політики України в умовах перехідного стану політичної системи, проаналізовано соціально-політичні умови та тенденції розвитку сучасної української молоді. У контексті вивчення чинників державної молодіжної політики досліджено такі індикатори як: комунікативна діяльність, суспільно-політичні й економічні зміни, інформаційні канали, віртуальний простір.

У підрозділі 3.1. «Інформаційні чинники і канали реалізації державної молодіжної політики в Україні в період 2014-2018 рр.» здійснено аналіз інформаційних умов та каналів реалізації державної молодіжної політики за допомогою нових комунікаційних технологій. Визначено, що сьогодення характеризується формуванням принципово нового типу людини та соціуму загалом, відмінності між якими полягають у забезпеченні індивідів інформацією у будь-якому місці та часі («суспільство знань»). Ця тенденція формує канали реалізації державної молодіжної політики в Україні, якими є неформальна атмосфера процесу навчання або реалізації власної потреби (спорт, освіта, доступ до знань); аналіз практичної комунікації між молоддю та державою (освітня сфера); відсутність бюрократії через активне використання інформаційно-комунікаційних технологій, а звідси – відкритість влади до практичної

реалізації молодіжної ініціативи.

Доведено, що названі канали формують феномен «кіберсоціалізації», внаслідок чого відбуваються суспільно-політичні й економічні зміни, які мають стати орієнтиром для прискорення трансформаційних процесів та запорукою ефективного розвитку молоді: транскордонний характер співпраці молоді та держави через всеосяжність та доступність; зростання можливостей технічного збору, обробки та зберігання інформації, у тому числі публічний доступ до неї, що дасть молоді можливість контролювати та впливати на рішення влади; збільшення кількості робочих місць у сферах, пов'язаних із впливом та можливостями інформаційно-комунікаційних технологій.

У підрозділі 3.2. «Інноваційні механізми реалізації державної молодіжної політики в Україні» визначено, що однією із особливостей реалізації молодіжної політики є вироблення механізмів інтеграції молоді в глобальне співтовариство на основі розвитку та поширення інформаційно-комунікаційних технологій і появи мережі Інтернет.

Встановлено наступні механізми будування молодіжної політики в інформаційному суспільстві сьогодення, які відрізняються інноваційністю: орієнтація на знання; цифрова форма представлення об'єктів; віртуалізація взаємодії в інформаційному суспільстві; інтегрованість у глобальний світ та мережева взаємодія акторів / об'єктів / суб'єктів; особлива мова кіберпростору; динамізм, глобальні масштаби, наявність протиріч.

Визначено «інституціональну диверсифікацію» сучасного українського суспільства, що відкриває можливості для інноваційної діяльності, яка залежить від ефективності інститутів соціалізації. Вони, у свою чергу, є складовими державної молодіжної політики.

Здійснено вивчення переваг від впровадження неформальної освіти як одного із інноваційних механізмів соціалізації молоді та моделі реалізації державної молодіжної політики в умовах децентралізації України.

У підрозділі 3.3. «Шляхи вдосконалення державної молодіжної політики на сучасному етапі українського державотворення» здійснено оцінку ефективності та шляхи вдосконалення державної молодіжної політики, яка являє собою сукупність двох складових. По-перше, вона забезпечує фізичний й духовний розвиток молоді (молодіжні ініціативи, проекти), а по-друге – виступає як галузь державної політики, що утворює інфраструктуру політичного розвитку (інтеграція громадських й молодіжних інституцій в інструмент публічної та державної влади).

Встановлено, що міжгалузєва взаємодія між молоддю та владою в умовах українських ринкових реформ йде не шляхом кооперації, а шляхом коли одні (молодь) радикалізуються, вимагаючи «все й зараз», а держава апелює до «незрілості управління й низький фах

чиновників», через що у класичному вимірі, ефективність державної молодіжної політики є вкрай низькою. Запропоновано аналіз секторальної моделі молодіжної політики, яка активно використовується науковцями для вивчення ефективності впровадження будь-якої політики.

ВИСНОВКИ

У результаті полідисциплінарного комплексного дослідження формування та чинників реалізації державної молодіжної політики України у період 2014-2018 рр. автор дійшов наступних висновків.

1. Теоретико-методологічні основи наукового дослідження державної молодіжної політики формуються дослідниками навколо трьох підходів: соціологічного напрямку, який розглядає державну молодіжну політику як механізм, що забезпечує спадкоємність поколінь; як простір соціального проектування та як чинник соціального розвитку молоді. Географічно-демографічного підходу, який виокремлює структурні елементи державної молодіжної політики та вивчає їх як набір цінностей, цілей і знарядь, пов'язаних із визначенням суспільних проблем. Політологічного підходу, який фокусує свою увагу на призначенні і завданнях державної молодіжної політики які спрямовані на сприяння цінностей і досягненню цілей, які визнаються суспільством або урядом, розробку програми політичних дій, орієнтованих на їх реалізацію.

2. Доведено, що в міждисциплінарному науковому дискурсі концепт «молодь» перманентно змінюється під впливом соціальних, демографічних, інформаційних і політичних детермінаційних факторів, та має відмінні змістовні інтерпретації. Через призму соціально-психологічного, субкультурного, стратифікаційного, конфліктологічного та біхевіорального підходів, категорія «молодь» розуміється як історично окреслена соціально-демографічна група, яка виокремлюється з поміж інших певною сукупністю психофізичних та вікових характеристик, специфіка поведінки якої залежить від умов й середовища перебування та дорослішання.

3. Визначено, що молодіжна політика як частина загальної державної політики має 3 ступеня своєї концептуалізації. Перший, характеризує її залежність від рівня розвитку соціально-економічної сфери на усіх рівнях влади: державному, регіональному та локальному (місцевому). Другий, виходить з вікових меж молоді, цілеспрямованої діяльності спеціалізованих установ, які вирішують соціально значимі для молоді питання як безробіття, забезпечення житлом, державна захищеність, підтримка та мотивація народжуваності тощо. Третій – це визначення державної молодіжної політики, як механізму соціалізації та адаптації молоді до умов сьогодення. Доведено, що державна молодіжна політика – це цілеспрямована, злагоджена діяльність структурних підрозділів усіх

рівнів державної влади, головною метою яких є гармонійний всебічний розвиток молодого покоління згідно із викликами та потребами сучасності.

4. Встановлено, що реалізація молодіжної політики залежить від сформованої в державі політичної системи. Так, в країнах Північної Європи переважає універсалізм та опора на інститути громадянського суспільства. На Британському півострові домінує підхід з децентралізації молодіжної сфери з метою більш прагматичного вирішення складних ситуацій. Країни Центральної Європи акцентують увагу на державному протекціонізмі та боротьбі з безробіттям, враховуючи усі категорії молоді. Влада Середземноморських країн лише напрацьовує механізм впливу на молодь. Найефективнішою моделлю формування та реалізації молодіжної політики вважається німецька з її принципами соціальної відповідальності.

Формування національної моделі молодіжної політики в Україні має базуватися на синергії усіх представлених моделей вище. Така синтетична модель має враховувати всі молодіжні категорії, мати державну правову та соціальну підтримку і захист, налагоджені та зрозумілі механізми співпраці з владою, сучасне нормативне підґрунтя, змішане (державне, міжнародне, місцеве) фінансування, інноваційні механізми реалізації, самостійність молоді (молодіжних груп, організацій) у вирішенні питань.

5. З'ясовано, що з початку існування України як незалежної, суверенної держави державна молодіжна політика як окремий напрямок політики поступово змінювався під впливом внутрішньосистемних і глобальних чинників, як в нормативному сенсі, так і в практичній площині. Особливості молодіжної політики в Україні в період 2014-2018 рр. визначаються значною мірою сутністю процесів трансформації політичної та економічної систем.

Доведено, що молодь тяжіє до постматеріальних цінностей, але за несприятливої економічної ситуації в державі, спостерігається регрес ціннісних орієнтацій молоді на матеріальний чинник, який залишається головною умовою успішного розвитку та реалізації особистості. Отже, держава сьогодні продемонструвала неспроможність сформувати та реалізувати напрямки своєї роботи в сфері молодіжної політики, щодо соціального захисту молоді.

Лімінальний стан політичної системи суттєво вплинув на якісні характеристики молоді: зміна ціннісних орієнтацій; векторність молодіжних ініціатив, ступінь радикалізму молоді; кількість молодіжних організацій та їх політизованість; поширення неформальних рухів і субкультур та рівень девіації у молодіжному середовищі.

Процес, що характеризується інтеграцією нового покоління до суспільно-політичної сфери шляхом засвоєння домінуючих норм, моделей поведінки та цінностей, у політичній науці детермінується як «соціалізація». Соціалізація є одним з пріоритетних напрямків державної

молодіжної політики, від якого залежить майбутнє політичної системи держави. В процесі дослідження інститутів соціалізації української молоді, необхідно виділити наступну внутрішню специфіку. За сучасних умов в Україні сім'я залишається традиційним інститутом соціалізації молоді, який закладає фундаментальні цінності, уявлення та орієнтації. Інші інститути фактично перестали бути впливовими по різних причинах. Так, освітня сфера зазнає тотального реформування, релігійний чинник серед молоді не є всеохоплюючим та інституціоналізованим, політичні партії сьогодні виступають провладним інструментом корегування суспільної думки задля досягнення бажаного ефекту олігархічно-авторитарними структурами. Щодо громадських організацій, то вони багато в чому повторюють долю політичних партій, а власне захист молодіжних інтересів та їх представлення залишається нерозвиненим через відсутність реально працюючого громадянського суспільства як основи будь-яких громадських формувань та ініціатив.

6. Визначено, що незважаючи на суттєву фрагментарність інформаційного чинника в нормативному полі, фактичний його вплив є одним з найвагоміших. До позитивних аспектів впровадження державної молодіжної політики в Україні в період, що розглядається, слід віднести застосування інноваційних механізмів різними державними інституціями національного та місцевого рівнів: орієнтація на знання; цифрова форма представлення об'єктів; віртуалізація взаємодії в інформаційному суспільстві; інтегрованість у глобальний світ та мережева взаємодія акторів / об'єктів / суб'єктів; особлива мова кіберпростору; динамізм, глобальні масштаби, наявність протиріч. Саме впровадження неформальної освіти як одного із інноваційних механізмів соціалізації молоді та моделі реалізації державної молодіжної політики є одним з алгоритмів успішного здійснення реформи децентралізації в Україні.

Доведено, що неефективність традиційних політичних інститутів соціалізації молоді, які є складовою державної молодіжної політики, призвели до появи альтернативних засобів адаптації молоді до сучасного мінливого світу, яким є кіберпростір.

7. Ефективність розвитку державної молодіжної політики залежить від пошуку шляхів її вдосконалення, від інтенсивності впровадження нових форм, методів і принципів функціонування системи управління державною молодіжною політикою, та від діяльності органів державної влади й бажання влади розвивати сучасну молодь на користь країни. Пошук шляхів підвищення ефективності діяльності органів державної молодіжної політики повинен здійснюватися в рамках кожної науки, що вивчає державне управління під тим чи іншим кутом (спеціалізовані пошуки), на стику різних наук, що вивчають проблеми молоді (міждисциплінарні пошуки). Впровадження нових методів управління державною молодіжною політикою вимагає нових комплексних

досліджень, апробації практикою, запозичення досвіду розвинених демократичних суспільств.

Шляхами підвищення ефективності формування та провадження державної молодіжної політики в Україні є наступні: держава, здійснюючи послідовну молодіжну політику, здатна сформувати демократичні цінності в суспільстві та утвердити державність у цивілізованому світі. Державна молодіжна політика неодмінно повинна залишатися одним з найважливіших, напрямків діяльності держави, постійно вдосконалюватись і здійснюватися з урахуванням її можливостей на політичному, соціальному, економічному, законодавчому та організаційному рівнях із залученням до її здійснення на всіх рівнях як державних органів, так і широкого загалу громадськості. На сучасному етапі розвитку України державна молодіжна політика має представляти собою ефективну екосистему, яка базується на таких принципах: стратегічної спрямованості, відкритості щодо участі в її формуванні усіх представників громадянського суспільства, соціального партнерства, наявності чітких критеріїв ефективності, адміністративної та політичної здійсненності; оновлення стратегії відносин між державою й молоддю та створення моделі побудови ефективної державної молодіжної політики. Державна повинна відійти від застосування політики стримування або протекціонізму та чітко стати на платформу політики участі, яка базується на залученні молоді на паритетних засадах до участі в усіх сферах суспільного життя. Мова повинна йти не про політику держави по відношенню до молоді, а швидше про сприяння її соціальному становленню в умовах ринкової економіки, про створення такої соціальної системи, яка б могла забезпечити і відтворити себе; необхідність забезпечення активної й безпосередньої участі молоді у формуванні, прийнятті та реалізації молодіжної політики, включення молоді в управління державною молодіжною політикою та реалізацію програм діяльності уряду, підтримка молодіжних ініціатив державними структурами.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації:

- статті у наукових фахових виданнях України:

1. Смокова Г.І. Концептуалізація ціннісних засад політичної діяльності. *Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць*. Київ : Видавництво «Гілея», 2016. Вип. 114 (№11). С.331–335.

2. Смокова Г.І. Освіта як провідний механізм політичної соціалізації молоді в Україні. *Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць*. Київ : Вид-во «Гілея», 2017. Вип. 122 (№7). С.420–423.

3. Смокова Г.І. Віртуальна реальність як альтернативний механізм соціалізації молоді в Україні. *Вісник Дніпровського національного університету. Серія: філософія, соціологія, політологія*: збірник наукових праць / Дніпровський національний університет імені Олеса Гончара. Дніпро : Вид-во Дніпровського національного університету, 2017. №3 (37). С.88–92.

4. Смокова Г.І. Особливості формування публічних цінностей молоді у кіберпросторі: досвід України. *Політичне життя / Донецький національний університет імені Василя Стуса*. Вінниця : Вид-во ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. №1. С.108–112.

5. Смокова Г.І. Інститути соціалізації як механізм реалізації державної молодіжної політики в Україні. *Політичне життя / Донецький національний університет імені Василя Стуса*. Вінниця : Вид-во ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. №2. С.69–73.

- **статті у наукових фахових періодичних виданнях інших держав з напрямку, з якого підготовлено дисертацію:**

6. Hanna Smokova, State youth policy in Ukraine: concepts and essence. *European political and law discourse*. Praha : Berostav druzstvo, 2019. Vol. 6. Iss. 5. P.137–143.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

- **статті у міжнародних наукових виданнях:**

7. Смокова Г.І. Ціннісний аспект політичної соціалізації молоді в Україні. *Virtus: scientific Journal*. Монреаль : СРМ «ASF», 2018. Vol. 20. Iss. 2. P. 32–33.

- **тези наукових доповідей на конференціях:**

8. Смокова Г.І. Теоретичний вимір ціннісних засад сучасної політичної сфери України. *Мислити з Олексою Тихим: гідність, виховання, ідентичність*: збірник наукових праць. Вінниця – Дружківка : ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. С.70–74.

9. Смокова Г.І. Сучасна молодь в Україні: політична соціалізація та життєві цінності. *Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики*: матеріали II Всеукраїнської наукової конференції, 26-27 травня 2017 р. Дніпро, 2017. Ч.1. С.21–22.

10. Смокова Г.І. Українська молодь в умовах інформаційно-мережевого суспільства. *Всеукраїнська наукова конференція «Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій»*, 24-25 листопада 2017 р. Дніпро, 2017. Ч.2. С. 34–35.

11. Смокова Г.І. Особливості вироблення політичних цінностей в Україні в умовах «модерної соціалізації»: теоретично-практичний аспект. *Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах*: матеріали III Всеукраїнської наукової конференції (присвяченої 100-річчю Дніпровського національного університету імені Олеса Гончара), 30-31

березня 2018 р. Дніпро, 2018. Ч.1. С.29–30.

12. Смокова Г.І. Цифрове покоління: механізми соціалізації та життєві цінності. *Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції*, 17 квітня 2018 р. Чернівці : Букрек, 2018. С. 45–48.

13. Смокова Г.І. Інформаційне суспільство на пострадянському просторі: перспективи та виклики. *Ідентичності та політичні інститути: влада в добу «пост-правди»*. Збірник тез III Всеукраїнської наукової конференції / За заг. ред. В.М. Циби. Ніжин : НДУ імені М. Гоголя, 2018. С.43–45.

АНОТАЦІЯ

Смокова Г.І. Формування та чинники реалізації державної молодіжної політики України у період 2014–2018 рр. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». – Донецький національний університет імені Василя Стуса, МОН України, Вінниця, 2019.

Молодь – особлива соціальна страта, яка більше за інші верстви населення потребує всебічної допомоги та підтримки зі сторони держави через сукупність певних психофізіологічних характеристик, завдяки яким молоде покоління прагне до самовираження та самореалізації. А отже, процес формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні потребує якісного оновлення саме інноваційними чинниками, до яких сучасна молодь має схильність через зміну ціннісно-сміслові складової українського соціуму, низкою супутніх суспільно-політичних подій та прагненням молоді до європейського способу життя. Відзначимо, що саме молоде покоління є головним ретранслятором та носієм постматеріальних цінностей через кардинально інші умови первинного етапу соціалізації й подальшого становлення особистості. В результаті чого, сучасну українську молодь можна розглядати як покоління “Мілленіалів” (або покоління “Y”, “Z”), спираючись на теорію поколінь американських дослідників Н. Гоува та В. Штрауса.

Таким чином можна констатувати, що інститути соціалізації, які в умовах стрімко змінюваного світу варто поділяти на традиційні та інноваційні, є механізмом реалізації державної молодіжної політики на різних рівнях політичної влади. Досліджуючи специфіку формування молодіжної політики через рівень довіри, участі молоді у суспільно-політичному житті та рівень міграції, ми приходимо до висновку, що традиційні інститути соціалізації (сім’я, інститути освіти, політичні партії, громадські організації та ЗМІ) поступаються впливом на світогляд молоді інноваційним (Інтернет, соціальні мережі, тренди та бренди),

серед яких домінуючим стає кіберпростір загалом.

З'ясовано вектори формування державної молодіжної політики України відповідно до викликів сучасності, розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та активного використання віртуального простору.

Ключові слова: віртуальний простір, державна молодіжна політика, інститути соціалізації молоді, молоде покоління, ціннісні орієнтації.

ABSTRACT

Smokova H. Formation and factors of implementation of the state youth policy of Ukraine in the period 2014-2018. – Manuscript.

Thesis for the acquisition of a scientific degree of Ph.D. in Political Sciences by the speciality 23.00.02 “Political Institutions and Processes”. – Vasyl’ Stus Donetsk National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnytsya, 2019.

Youth is a special social category, which due to a set of psychophysiological characteristics that create the desire of the young generation for self-manifestation and self-realization, needs comprehensive assistance and support from the state. This creates the need to analyze the current state of state youth policy formation and implementation in Ukraine during 2014-2018 as this period is characterized by a change in the value and meaning component of the Ukrainian society, a number of accompanying socio-political events and the desire of young people for a European way of life. It should be noted that the young generation is the main forwarder and carrier of post-material values because of the fundamentally different conditions of the initial stage of socialization and the subsequent personality formation. As a result, using the generational theory of American researchers N. Howe and W. Strauss, modern Ukrainian youth can be regarded as the Millennial generation (or Generation Y, Z). According to the basic principles of this theory, modern youth is the bearer of a different, more progressive and pragmatic worldview, which is conditioned by the rapid development of information and communication technologies as well as processes of democratization in the post-Soviet space. Therefore, given the diversity of socio-political conditions of the younger generation in North America and the Eurozone, it is worth adapting this generational theory to Ukrainian realities. Having analyzed the process of Ukrainian youth socialization, we are faced with the need to find out the specific impact of socialization institutions on the values and behaviors of the youth in Ukraine.

The thesis emphasizes the significance of the axiological factor in the process of general socialization of youth, whose influence is exacerbated by the excessive use of the Internet and social media. Thanks to the spread of the virtuality phenomenon in the real life and the reassessment of values, in the outlook of the modern young generation, we can observe a fallback to

materialism, which is not conducive to the formation of democracy and the process of European integration. Much attention is paid to clarifying the role and functions of classical socialization institutions in a transitional period, where the emphasis is placed on the institute of education, during which a complex personality formation takes place. But with the expansion of communication tools, today's youth spend most of their leisure time not in educational activities, not with family or among friends, but prefer a virtual space that absorbs and fills the living space of society.

It is noted that the significant impact of virtual space (especially social media), makes youth a daily consumer of diverse content, among which material values are dominant. Thus, cyberspace is a collection of "public values" that become one of the leading tools of socialization alongside the classical institutions.

Thus, it can be stated that socialization institutions, which in a rapidly changing world should be divided into traditional and innovative, are a mechanism for implementing state youth policy at different levels of political power. Studying the specifics of youth policy-making through the level of trust, participation of the young people in social and political life and migration levels, we conclude that traditional socialization institutions (family, educational institutions, political parties, NGOs and media) have less influence on outlook of youth if compared to innovative ones (the Internet, social media, trends and brands), among which cyberspace in general is becoming dominant.

Therefore, it is possible to increase the level of trust and participation of the young people in social and political life, as well as to minimize emigration flows of the intellectual community by reorienting the vector of state youth policy formation in line with the challenges of today, focusing on the development of information and communication technologies and actively using the medium, where the younger generation spends most of its time.

Keywords: institutions of socialization, state youth policy, values, virtual space, youth.

Підписано до друку 18.11.2019 р.
Формат 60 x 84/16. Папір офсетний.
Гарнітура “Таймс”. Друк. офс.
Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 10

Віддруковано у Типографії ТОВ
«Баттерфляй»
із оригіналів автора
85302, м. Покровськ, вул. Центральна, 137
Свідоцтво про внесення
суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру
ДК № 6910 від 21.01.2019 р.